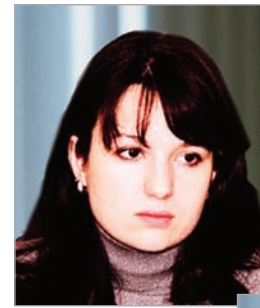

В.В. Баранова, клінічний і перинатальний психолог; Ю.В. Давидова, акушер-гінеколог, врач высшей категории
ГУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України», г. Київ

Синдром емоціонального вигорання у акушерів-гінекологів і психологічний клімат в колективі: методика корекції на прикладі одного відділення

В.В. Баранова

Ю.В. Давидова

Синдром вигорання був описаний більше 30 років тому, щоб позначити стан втоми і розчарування серед медичних працівників, причиною якого були надмірні вимоги до їх особистих ресурсів. Синдром вигорання, вперше описаний Maslach і Jackson, включав багатомірний процес, що складається з трьох основних доменів: емоціональне виснаження (виснаження емоцій і почуття виснаженості роботою), обезличування (деперсоналізація, відчуження особистого відношення до пацієнта), зниження задоволеності своїми досягненнями (негативна оцінка своїх дій і почуття неможливості покращити продуктивність праці). Синдром вигорання виникає, якщо присутній хоча б один з трьох доменів, а також по виявленню наступних симптомів (табл. 1).

Фізичне стан	Поведінчі реакції	Когнітивна функція
Фізичне виснаження	Раздражливість	Емоціональна лабільність
Хронічна втоми	Обидчивість і агресія	Повишена чутливість
Нарушення роботи шлунково-кишкового тракту	Трудності в міжлических відносинах	Цинізм, апатія
Нарушення сну	Ригідність мислення	Безпорадність, безнадійність
Напруження м'язів, місцеві підригивання	Самоувереність	Депресія
Знижена стійкість до хвороб, підвищена захворюваність	Зловживання алкоголем або наркотиками	Професійні помилки

Також існує декілька моделей розвитку синдрому. Ми наведемо приклад однієї з них, яка, на нашому думку, найбільш близька до нас. Це динамічна модель Б. Перлмана і Е.А. Хартмана, передбачаюча 4 стадії розвитку:

1) виникає напруженість, пов'язана з додатковими зусиллями по адаптації до ситуаційних робочих вимог. Найбільш часті причини виникнення стресу, коли лікар тільки приступає до самостійної практики, це недостатність навчання і вміння, щоб відповідати професійним вимогам, або ж робота не відповідає його очікуванням, потребам, цінностям;

2) супроводжується сильними переживаннями стресу. Перехід від першої стадії емоціонального вигорання до другої залежить від ресурсів особистості і від статусно-ролевих і організаційних змін;

3) супроводжується фізіологічними, афективно-когнітивними і поведінчними реакціями в індивідуальних варіаціях;

4) представляє собою емоціональне вигорання як багатомірне переживання хронічного психологічного стресу. Проявляються всі ознаки емоціонального, фізичного і когнітивного виснаження.

Професійний ріст в акушерстві і гінекології завжди поєднує радісні почуття і відчуження від вимог суспільства і колег. В акушерстві і гінекології вимоги до лікаря схожі з вимогами до антикризисного менеджера: вміння приймати важливі рішення в умовах тиску часу, відсутності багатьох даних для прийняття рішення, високі ставки відповідальності за прийняття рішення, тривалі години роботи з непередбачуваними результатами. Тільки частіше за все від антикризисного менеджера вимагаються рішення виробничих питань, а не стосуються здоров'я і життя людей неопосередковано.

В умовах сучасної неопределенності реформ системи охорони здоров'я, часті зміни стратегії розвитку акушерства і гінекології, відсутності ефективного реімбурсації витрат, роздривності і надмірної критичності суспільства частіше акушерів-гінекологів відчувають себе пригнобленими і піддаються ризику емоціонального вигорання.

Якщо зараз не прийняти необхідні заходи, то може виникнути суворе реальне відчуження від професії як серед спеціалістів, які сьогодні в стані надавати професійну допомогу жінкам, а також забезпечувати їм високий рівень догляду.

В США було проведено дослідження (січень 2016 р.), в якому чітко доведено, що синдром вигорання існує у половині всіх студентів-медиків, а медичні працівники відчувають більше, ніж представники інших гуманітарних і технічних сфер.

Крім того, розвитку синдрому вигорання сприяє зниження задоволеності від дисбалансу між роботою і особистим життям. Причому проблеми починаються вже в інтернаті/резидентурі. Так, серед резидентів США синдром вигорання відзначався у 50-89%, що

сприяло розвитку невдоволеності і депресії.

Чому ж відбулися отримані аналітичними в США результати? Найбільш важливими стали нещодавні зміни в частині надання медичної допомоги: реформи системи охорони здоров'я, недостатнє відшкодування витрат, нестача часу на спілкування з пацієнтами, а також надмірність електронних медичних записів. Більшість респондентів відзначили, що і рівень їх робочої навантаження, і вплив стресових факторів збільшилися в 2015 р. Все більше часу витрачається на виконання адміністративних завдань, неефективні або надмірно складні технології. Ріст числа пацієнтів також відзначено як одна з основних причин збільшення робочого стресу. Примітно, що тільки 32% респондентів повідомили, що задоволені своєю роботою, в той час як 37% повідомили, що до певної міри невдоволені, 20% — дуже невдоволені. Не дивно, що 40% респондентів повідомили про те, що вони розглядають можливість зміни робочого місця в наступні 12 місяців, а ще 20% перейшли на неповний робочий день, при цьому основною мотивацією вказано бажання досягти кращого балансу між роботою і особистим життям.

Що стосується гендерних відмінностей, то у жінок-лікарів це відбувається на 60% частіше, ніж у лікарів чоловічої статі, виявлялися ознаки вигорання. За рік до 23% жінок акушерів-гінекологів молодше 40 років скоротили свої робочі години порівняно з 5% чоловіків-колегами (серед 7000 опитаних).

Дизайн дослідження

На прикладі одного медичного колективу ми наведемо деякі моделі поведінки і взаємодії в групі для покращення як професійних, так і особистих якостей лікаря. Дослідження проводилося на базі відділення акушерства високого перинатального ризику. Робота лікаря в даному відділенні вимагає багато часу, постійного професійного зростання, швидкої реакції, вчасного прийняття рішень, стрессостійкості. Для цього потрібна постійна особиста робота кожного окремого індивіда в першу чергу над собою. Як же в умовах постійного напруження не втратити себе? Цей питання, напевно, турбує кожного лікаря. По крайній мірі, кожен хоча б раз за свій професійний шлях задумався про те, чи правильно він вибрав професію.

Реакція людини на будь-які зміни зони його комфорту залежить від базових психологічних особливостей і життєвого досвіду. Наскільки значимо ми здатні до емпатії, до саморозвитку, а також контролювати своє емоціональне стан. Вказаному відділенню всі учасники експерименту були розподілені на групи залежно від трудового стажу (табл. 2). Загальна кількість респондентів — 10 осіб.

Таблиця 2. Розподіл працівників за стажом роботи

Стаж	Кількість респондентів
5-10 років	1
10-15 років	2
15-20 років	5
>20 років	2

Для визначення наявності симптому емоціонального вигорання ми використовували опитувальник Maslach Burnout Inventory. Дослідження проводилося в два етапи. На першому етапі визначалися рівень емоціонального вигорання на стадії становлення групи. На другому етапі тестування проводилося після проведення розробленої нами методики корекції емоціонального і психологічного стану респондентів. Тестування передбачає оцінку по наступним шкалам:

- емоціональне виснаження;
- деперсоналізація;
- редукція професійних досягнень.

На першому етапі ми отримали результати, представлені в таблиці 3.

Таблиця 3. Кількість складових синдрому вигорання

№ респондента	Кількість ознак вигорання
Респондент № 1	6
Респондент № 2	3
Респондент № 3	8
Респондент № 4	7
Респондент № 5	6
Респондент № 6	9
Респондент № 7	5
Респондент № 8	6
Респондент № 9	2
Респондент № 10	4

А по конкретним шкалам получили результаты, представленные в таблице 4.

Шкалы	Повышенные показатели
Эмоциональное истощение	6
Деперсонализация/цинизм	8
Редукция профессиональных достижений	2

Как видно из таблиц, симптомы отмечают все участники, и выраженность у них разная. Можно сказать, что все сотрудники в той или иной мере страдают от синдрома выгорания.

Для купирования этих симптомов в острый период или период максимальной психологической нагрузки мы рекомендуем использовать седативные препараты или адаптогены, лучше растительного происхождения, с высоким профилем безопасности, не влияющие на когнитивные процессы и концентрацию внимания.

Например, АЛОРА – препарат компании Nobel, созданный на основе экстракта *Passiflora incarnata*, выпускается в форме сиропа и таблеток.

Препарат АЛОРА:

- обладает успокаивающим действием;
- нормализует сон;
- улучшает настроение;
- помогает организму противостоять стрессу и хронической усталости.

И, что очень важно, при использовании препарата АЛОРА не возникает привыкания, а при длительном применении отсутствует психологическая и физическая зависимость. В этом и заключается неоспоримое преимущество препарата АЛОРА перед синтетическими психотропными средствами.

Кроме того, имеет большое значение профилактика развития синдрома эмоционального выгорания у сотрудников.

Методика профилактики эмоционального выгорания у сотрудников

В процессе работы с сотрудниками были определены основные принципы, которые важны для профилактики возникновения синдрома выгорания:

- доступность каждого члена малой социальной группы (коллектива);
- постоянное усовершенствование профессиональных навыков;
- проявление эмпатии в группе;
- чувство защищенности в группе;
- личностный рост;
- создание локальных протоколов клинического алгоритма (чек-листы).

Итак, принципов не так много, но каждый из них есть ключевым в формировании как комфортного пребывания в группе, так и для профилактики психологических сложностей. Разберем их подробнее.

Доступность каждого члена малой социальной группы (коллектива). Данный принцип характеризуется налаживанием гармоничных взаимоотношений со всеми членами группы независимо от стажа работы и иерархии. Каждый сотрудник имеет полный доступ к общению, уверенность в совете и поддержке. Достигается это еженедельными встречами, где каждый может обсудить клинические

ситуации, а также пройти супервизию. Давно известно, что жизненные проблемы и бытовые трудности нарушают психологическое состояние человека, а работа доктора связана с постоянным общением с пациентами и абсолютно разными индивидами. Общая психологическая подавленность отражается на работе: мысли заняты другим, снижается внимательность и производительность. Но если дать возможность человеку (доктору) в дружеской или индивидуальной беседе с психологом высказаться, то это уже снимает напряжение. Психолог дает возможность взглянуть на проблему с разных сторон.

Постоянное усовершенствование профессиональных навыков. Предполагает передачу профессионального опыта, а также обсуждение инноваций в акушерстве и гинекологии, что повышает уверенность сотрудников в своем профессионализме. Постоянное совершенствование навыков и пополнение знаний усиливает значимость доктора, повышает самооценку и дает стремление и дальше расти. В акушерстве высокого риска это особо важно, поскольку каждый день появляются новые исследования, протоколы лечения, а это, в свою очередь, улучшает качество жизни пациента.

Проявление эмпатии в группе. Другими словами, сопереживание другому индивиду. Каждый член группы может рассчитывать на поддержку и понимание со стороны другого члена группы. Реализуется это также через еженедельные встречи.

Личностный рост. Изначальная природа человека и возможность развивать внутренний потенциал. Абрахам Маслоу называл эту цель самоактуализацией, то есть полным раскрытием собственного потенциала. Потребность в самоактуализации возникает у человека, когда его базовые потребности (защита, пища, потребность в принадлежности к определенной социальной группе) удовлетворены. Самоактуализация позволяет таким людям быть независимыми, креативными на всех уровнях, продуктивными, философски воспринимающими действительность. Реализуется на базе предыдущих принципов.

Создание локальных протоколов поведения (чек-листов). Каждая ситуация и действие имеет ответное действие и последствия. В исследуемом коллективе происходит анализ нестандартных ситуаций, которые могут приводить к негативным последствиям и, соответственно, к проявлению стресса и неуверенности в себе сотрудника. Существование шаблонов поведения ведет к пониманию ситуации и предотвращению негативных последствий. При этом хорошо помогает внедрение элементов психодрамы. Проигрывание ситуации дает возможность объективно ее оценить, проанализировать ошибки и последствия, а также выработать определенную модель поведения, принятую и понятную всем членам группы.

Любое клиническое отделение – это малая социальная группа, где есть свои лидеры, в частности заведующие отделением. Немаловажное значение для становления группы имеет ее лидер, его способность динамично развивать группу и понимать каждого участника. Также лидер является примером для остальных членов группы. Важен элемент демократичности лидера, но при этом лидер остается им. Только самодостаточный, самореализовавшийся и постоянно совершенствующийся человек может

гармонично развивать свою группу и при этом пользоваться уважением в группе.

В нашем отделении для профилактики эмоционального выгорания мы используем методики, приведенные ниже.

1. Индивидуальные психотерапевтические и психокоррекционные методы. Это значит, что каждый член группы имеет возможность в любое время и соблюдая все правила психологического консультирования обратиться к клиническому психологу. Предупреждение возникновения психологического дистресса – наилучший способ профилактики последствий «выгорания».

2. Групповые техники психотерапии. Регулярные встречи членов группы, на которых используются техники из арт-терапии, йоги, музыкотерапии, телесно-ориентированной терапии, обучение релаксу (дыхательные методики). Это повышает доверительные отношения в группе и позволяет разрешить личностные проблемы, а также конфликтные ситуации в группе.

3. Клиническая супервизия. Разбор клинических историй и ситуаций с коллегами, передача опыта. Это позволяет члену группы лучше понимать специфику работы, а также совершенствовать свои профессиональные качества. Дает ощущение уверенности в себе и профессии.

4. Определение психологического состояния всех членов группы с использованием тестовых методик.

Использование в течение полугодия данных принципов позволило улучшить психологический климат в группе. После проведения тестирования мы получили результаты, приведенные в таблице 5.

Таблица 5. Оценка психологического комфорта в малой группе

Показатель	Количество респондентов
Удовлетворенность психологической атмосферой в группе	9
Наличие конфликтных ситуаций	1
Сплоченность группы	10
Уверенность в помощи другого члена группы	9
Стрессоустойчивость	7
Комфортность работы	10
Профессиональные достижения, рост	5
Повышение интереса к пациентам	8
Нарушение сна	3
Снижение эмоциональной лабильности	6

Таблица 6. Итоговые показатели тестирования

Шкалы	Повышенные показатели
Эмоциональное истощение	3
Деперсонализация/цинизм	4
Редукция профессиональных достижений	1

Продолжение на стр. 58.

АЛОРА® – вибір експертів серед № 1 седативних препаратів

Обирайте лідера!

Р. д. №02 перен. № 045100101. № 045100201. Рішення народного засідки. Після застосування лікарського засобу пранітроліль. 1 літровий флакон містить 1 літровий екстракт пасифлори. Максимальна доза: 1 літровий флакон. За додатковою інформацією звертайтеся до представництва компанії «Нобель» в Україні: вул. Автозаводська, 2, м. Київ, 04074, Тел.: (044) 586-20-64, факс: (044) 586-20-65, www.nobel.com.ua

**САМОЛІКУВАННЯ МОЖЕ БУТИ ШКІДЛИВИМ
ДЛЯ ВАШОГО ЗДОРОВ'Я**